

A csúcstechnikát mind eredményesebben befogadó szakkönyvtárak — más területekkel ellentétben — idejében felfigyeltek korunknak erre az újabb betegségére, s jogos a remény, hogy megfelelő oktatási programok megvalósítása révén a technostressz elterjedése a szakkönyvtárakban megelőzhető, kivédhető.

/BICHTLER, J.: Human aspects of high tech in special libraries. = *Special Libraries*, 77. köt. 3. sz. 1986. p. 121—128./

(Zoltán Imre)

Bibliográfiai figyelőszolgálatok ma és holnap

A számítógépes adattárak alkalmazásával létrehozható termékek egyike a figyelőszolgálat. A rendszeresen kiegészített — akár publikus, akár nem publikus — adattárak mindegyike felhasználható e célra.

A folyamatos figyelőszolgálatnak — több köztes megoldáson kívül — két alapvető változata van. Az egyik a *foiyoiratszemie*, a másik a szelektív információterjesztés, az *SDI* (Selective Dissemination of Information). Az első általánosabb jellegű, a másik szinte "testre szabott" jegyzéke mindazoknak az új közleményeknek, illetve kiadványoknak, amelyek kielégítik a felhasználónak a keresőprofilban meghatározott feltételeit, követelményeit. Az *SDI* színrelépése jóval megelőzte a mikroszámítógépek "korát": az 1960-as évek végén a referáló folyóiratok indexeinek számítógépes előállítását szolgáltatta hozzá a "nyersanyagot".

A mikroszámítógépekre alkalmazható szövegkereső programcsomagok jóval később, 3–4 éve jelentek meg, és fejlődésük nem kapcsolódik szorosan az *SDI*-szolgálatokhoz. Egy 1985. évi közlemény által ismertett 39 programcsomag közül pl. mindössze 20-ról derül ki, hogy alkalmas az *SDI*-hez szükséges műveletek legalább valamely részének elvégzésére. Ezek is főleg kisebb, helyi, vállalati — tehát nem publikus — adattárak kezelésére készültek. A kimondottan *SDI*-re tervezett mikroszámítógépes programcsomag még inkább "fehér holló".

SDI jellegű tájékoztatást a felhasználó akkor is kaphat, ha meghatározott időközönként online kérdezi le az adattárat, és kiíratja belőle az új információkat. Ez a módszer nem előnyös akkor, ha az adattárat túl sokan használják. Ennek az online-*SDI* módszernek számos ötletesen továbbfejlesztett változata van. Pl. a program az előző keresés óta betáplált kiegészítő adatokra korlátozza a válogatást. Egy másik külön utasításra tárolja a keresőprofilokat, hogy bárkikor újra összehasonlíthatók legyenek akár a kiegészített, akár más hasonló tartalmú adattárral.

A figyelőszolgálatokat végző nagyobb és költségesebb programcsomagok összefoglaló ismertetése és tulajdonságaik csoportosított megragadása nehéz feladat. Ennek fő oka, hogy igen sokféle lehetőséget

kínálnak az *SDI*-hez kapcsolódó tennivalók elvégzéséhez. Legáltalánosabban mégis azt mondhatjuk róluk, hogy a hatásos keresés feltételeit folyamatos figyelés esetén ugyanúgy biztosítják, mint a retrospektív keresésben.

Az *SDI* szempontjából fontos és meghatározó jelentőségű követelmény, hogy az eredmény megjelenítésének, kiíratásának lehetséges formátumai minél változatosabbak legyenek, ui. az ebben való sokféleséget jól lehet hasznosítani.

A keresési eredmény kiíratásának kívánatos módjai:

- ◆ a sornyomtatás különböző típusai (pl. helyi, távoli gyorsnyomtatók),
- ◆ mágneslemezre vitel további feldolgozás céljából,
- ◆ megjelenítés képernyőre — online figyelés esetén,
- ◆ más számítógépre való "áttelepítés" táv-adatfeldolgozás közben.

A felhasználó végül is kétféleképpen kaphatja meg a keresés eredményét: képernyőn vagy nyomtatásban. Az output adatelemek mennyisége, sorrendisége és formája lehet előre programozott, de bizonyos esetekben a felhasználó is módosíthatja az eleve-kínálatot. A keresés a kiíratás szabályos vagy szabálytalan időközönként ismétlődhet.

Egyes nagyvállalatok, illetve intézmények szakkönyvtárai saját szerkesztésű adattáraikból nyújtanak *SDI*-t. Ezek többnyire a vállalat-intézmény belső életére vonatkozó adatok. Ha korlátozás nélkül hozzáférhető bibliográfiai adatokra is szükség van a fenti helyeken, akkor vagy profilokat rendelnek meg a szolgáltatóknál, vagy egész szalagokat vesznek meg, esetleg az adatátviteli rendszer útján saját számítógépükre hívják le, amire szükségük van.

Az adattárszerkesztő és/vagy szolgáltató intézmények kiadványainak két alapvetően különböző megjelenési formája van: a hagyományos nyomtatott folyóirat és a géppel olvasható adattár. Legtöbbjük konkrét *SDI*-szolgáltatást is nyújt mind tesre szabott, egyéni keresőprofilok, mind pedig a tömegigényt kielégítő szélesebb profilok alapján.

A figyelőszolgáltatások további fontos forrásai az online információkövetítő központok. Igénybevételüknek számos előnye van. Így saját adattárként teszik hozzáférhetővé a különböző szakterületek referáló intézményeitől beszerzett adattárakat, s ezzel megkönnyítik az online keresést személyesen végző szakemberek munkáját. Megőrzik és ismételt felhasználásra kínálják fel az SDI-előfizetők keresőprofiljait. Az eredményt a felhasználók a képernyőn azonnal vagy nyomtatott formában postán kaphatják meg.

Újabban egyes nemzeti könyvtárak is részt vállalnak a hazai felhasználók információellátásában — az információkövetítő vállalkozásokhoz hasonlóan.

A bibliográfiai figyelőszolgálat az új eszmékről, eredményekről, eseményekről megkívánt tájékoztatásnak fontos, de csak korlátozott részét biztosítja. Bizonyos területeken nélkülözhetetlen a rádió, a tévé, a napilapok és folyóiratok figyelése is, másutt pedig a telefon használatának és a szakemberek közvetlen, személyes információcseréjének van meghatározó jelentősége.

A bibliográfiai figyelőszolgálatok minden tulajdonságát — beleértve piacképességüket, kelendőségüket is — azok a kiadványok, forrásművek befolyásolják, amelyek megjelenéséről tájékoztatást adnak.

A feldolgozásra rendelkezésre álló dokumentumok megjelenési formája viszont rohamosan változik az információigények módosulása és a telekommunikációs rendszerek gyors fejlődése következtében.

Az elektronikus folyóirat szerepe főleg a tudományok művelői számára lehet jelentős, mert nemcsak a számítógépben tárolt információk adatátviteli rendszerek útján való lekérdezését teszi lehetővé, hanem a folyamat fordítottjára, az adattárak távolból

történő feltöltésére is képes lesz. Ez már az *ember—gép* párbeszédnek a szakemberek *kérés—felelet* kapcsolatává fejlődést jelenti. Az elektronikus folyóirat referáló folyóiratként, plakátújságként (poster) és egyéb szerepekben is hasznosítható. Tulajdonképpen az SDI-szolgáltatás egyik korszerűsített változata.

Az elektronikus folyóiratok fejlesztésében Angliáé a kezdeményezés érdeme. 1976 óta több kísérlet ismeretes. Az eddigi tapasztalatok ellenére is nehéz a további fejlődés útját megjósolni. Részben azért, mert a figyelőszolgálat speciális változatának felfogható elektronikus folyóirat nagy hatással lehet a nyomtatott folyóiratok és egyéb nyomtatott forrásművek fejlődésére, másrészt a gépi adattárak hozzáférhetőségének tágulása következtében a referált mű és a figyelőszolgálat között az eddigieknél sokkal szorosabb és jellegében is új kapcsolatok jöhetnek létre. Elképzelhető pl. az online figyelőszolgálatok további térhódítása, ennek következtében piacképesebbé válnak azok az SDI-szolgálatok, amelyek nagyszámú terminál egyidejű kiszolgálására alkalmas telekommunikációs, illetve adatátviteli rendszert alkalmaznak.

A bibliográfiai figyelőszolgálatok jellegének jövőbeni alakulását ugyancsak befolyásolhatja az adattárban nyilvántartott primer dokumentumok online megrendelésének lehetősége. A siker feltétele az, hogy az adattár és a benne regisztrált művek hozzáférése között minél kisebb legyen az időkülönbség. E feltétel teljesülése esetén tovább nő az online-SDI vonzóereje a nyomtatott SDI-vel szemben.

/ROWLEY, J. E.: Bibliographic current awareness services — a review. = ASLIB Proceedings, 37. köt. 9. sz. 1986. p. 345—353./

(Kováts Zoltán)

A vezetői információ árkalkulációja — egy formálisabb megközelítés

A vezetői információ hamarosan egy sor szervezet fő termékévé válik, s az információs technológia elterjedésével ez az arány valószínűleg tovább fog nőni. Eddig az ilyen információ és az előállításához szükséges berendezések költségét rezsiköltségnek tekintették. Itt az ideje, hogy az információ előállításának költségeit komolyabban megvizsgáljuk.

A *költség* szót különbözően értelmezik a vezetők, az üzletemberek, a könyvelők, a közgazdászok stb. Nem tekintjük át az összes költségfajtát, de érintjük a vezetői információ előállításával kapcsolatos főbb költségeket.

A vezetői információt leírhatjuk úgy, mint egy szervezet hatékony működéséhez és ellenőrzéséhez szükséges ismeretek összességét. S itt mindjárt különbséget kell tenni az adat és az információ között. Az adatok tények és számok, amelyek elemzés és értelmezés után válnak információvá adott szükségletek összefüggésében. A vezetők rendszerint ismerik az adat és az információ között meglévő különbséget, bár a gyakorlatban ritkán alkalmazzák, s mindent információnak neveznek.

Losty [4, 5] javasolja a vezetői információ felosztását két ismérv szerint: belső és külső környezeti